

TRANSITIEMODEL: CO-CREËREN VAN CONTINUÏTEIT IN VERANDERING

door: Dirck van Bakkum: klinisch-systemisch antropoloog Moira CTT www.anthro-gazing.nl

SAMENVATTING VAN HET MODEL

Het model is rond 1995 ontstaan vanuit transculturele veranderpraktijken (interculturalisatie) in therapie, psychiatrie, onderwijs, teamcoaching en organisatieverandering ([van Bakkum e.a. 1996](#)). Het concept is 'experience-near' omdat het is gebaseerd op het universele bestaan van [transitierituelen](#) rond levens- en andere faseovergangen (transities) in menselijke samenlevingen. Kosmisch-gebonden (natuurlijke) transities in cyclische ritmes zijn b.v. geboortes, volwassenwording, partnervinding/bevruchting, sterven, dag/nacht, maanstondes, eb/vloed, winter/kiem, lente/zaai, zomer/bloei, herfst/oogst, etc.. Tot levensfaseovergangen kunnen ook bijzondere levenfaseovergangen (transities) zoals migratie, vlucht, ziekte, ongeluk en verhuizing gerekend worden ([Migratie als Transitie 1996](#)).

In alle biologische en sociale systemen vinden voortdurend veranderingen plaats en is er tegelijkertijd behoefte/noodzaak aan stabiliteit en continuïteit. Op momenten waarin continuïteit overgaat in verandering, en vice versa, vinden transities plaats. Dit fragiele [balanceren tussen verandering \(instabiele toestand\) & continuïteit \(stabele toestand\)](#) in wijdere systemen (zoals families, scholen, buurten, religieuze, regionale, etnische gemeenschappen) heeft directe invloed op individuen en vooral kinderen. Hoe meer dit balanceren tussen verandering en continuïteit in synchronie met natuurlijke ritmes en cycli van systemen-in-context (seizoen, land etc..) gebeurt hoe groter de kans is op optimale transformatie naar de nieuwe situatie. Dit synchroniseren met natuurlijke cycli en ritmes is de kern van systemisch leren kijken/werken en is de centrale functie van overgangsrituelen bij overlijden, huwelijk en geboorte en andere transitiemomenten.

De centrale idee bij het transitie-model is dat sociale systemen tijdens faseovergangen veel veranderingen in relatief korte tijd doormaken die ons 'limineel' kwetsbaar maken. Dat gegeven maakt families, gemeenschappen, teams, organisaties, etc., en dus ook individuele personen in die systemen tijdelijk, op een specifieke, 'liminele', manier tijdelijk instabiel. Als die liminele kwetsbaarheden in systemen op een juiste manier in tijd wordt begrensd en in ruimte wordt gestructureerd worden de risico's van de tijdelijke instabiliteit (onveilig) geminimaliseerd. Als liminele kwetsbaarheden niet goed worden begrensd en begeleidt neemt de onveiligheid in het systeem toe waardoor kinderen en volwassen mentale en emotionele instabiel worden. Lange instabiliteit en onveiligheid kan uiteindelijk leiden tot psychische klachten/stoornissen leiden.

De visie en onderbouwing van het transitie-model maakt ontwerpen en co-creëren (met de familie/systeem) van effectieve overgangsrituelen mogelijk. Een effectief ritueel rond transities begrenst en structureert de liminele kwetsbaarheid in tijd en ruimtes. Door vergelijken van bestaande rituelen in allerlei culturen in Nederland (en elders) rond geboorte, trouwen (huwelijk) en overlijden (begrafenis), kunnen we leren wat (niet) werkt om ernstige destabiliserende risico's van liminele kwetsbaarheden te minimaliseren. Het concept '['transitionele ruimte'](#)' speelt daarin een onmisbare rol.

Dirck van Bakkum en Kitlyn Tjin A Djie hebben met anderen, vanuit langdurige klinische en opleidingspraktijken, het concept van '[co-creëren van transitionele \(rituele\) ruimtes](#)' ontwikkeld (van Bakkum & Tjin A Djie e.a. 2010). Deze diep-veilige ruimtes krijgen in elke situatie/context een eigen vorm. Transitionele ruimtes bieden kansen om:

- andraaglijkheid en pijn van breuken/verliezen te (her) beleven,
- deze individueel en collectief (systemisch) opnieuw te benoemen en te transformeren en

c) uitwegen te vinden destructieve-herhalende, als onoplosbaar beleefde en machteloos makende, patronen in relaties, families, teams en organisaties.

In transitionele ruimtes:

a) is tijdelijk minder rationaliteit en meer emotionaliteit (dus verwarring om iets nieuws te beleven, te zien),

b) wordt '[communitas](#)' beleefd (diep-veilige ruimtes waarin transformaties plaatsvinden en openingen komen)

c) kunnen **individuele en collectieve verledens-hedens-toekomst**en worden verbonden.

Deze invulling van het transitie-model model biedt zelfcorrigerende preventieve, (her)stabiliserende, transformerende en harmoniserende mogelijkheden. Daarmee kunnen we, mogelijk ernstige gevolgen, rond migratie/vlucht en rond andere ingrijpende veranderingen in sociale systemen herkennen, markeren, voorkomen en herstellen.

Als bij families of bij professionele teams zich tegelijkertijd meer transities voordoen dan spreekt Dirck van Bakkum van '[stapelende liminele kwetsbaarheden](#)' (van Bakkum & Tjin A Djie e.a. 2010). Wanneer vroegere transities in onze sociale systemen niet goed verwerkt zijn kunnen die in toekomstige levensfaseovergangen (transities) zich opnieuw, onverwacht en irrationeel, manifesteren. Als dit gebeurt, spreekt Kitlyn Tjin A Djie van '[gelaagd zijn in de liminele fase](#)' (van Bakkum & Tjin A Djie e.a. 2010).

Alle kinderen en volwassenen hebben toegang tot een 'handelend weten' rondom levensfaseovergangen. Om het transitie-model in praktijk te leren brengen met cliëntsystemen is een synchroon leerproces noodzakelijk om te leren reflecteren op, en bewust te worden van, eigen culturele patronen in relaties, vriendschappen, families, teams en organisaties.

LITERATUUR

Dirck van Bakkum, M. v.d. Ende, S. Heezen, A. Hijmans van den Bergh, [Migratie als Transitie: Liminele kwetsbaarheid van migranten en implicaties voor de hulpverlening](#) (1996) in: Handboek Transculturele Psychiatrie en Psychotherapie, J. de Jong en M. v. d. Berg, (red.). ([samenvatting in 2 pp](#); [samenvatting 5 pp](#) [Judith Limahelu](#))

Dirck van Bakkum (1998a) [De transitionele wereld van jongeren. Naar een samenhangend intercultureel beleidskader](#), Handboek voor Jeugdbeleid, Elsevier Bedrijfsinformatie, Den Haag.

Dirck van Bakkum (1998b) [Rite de passage, ondersteunende structuur bij volwassenwording](#). Justitiële Verkenningen, 24, 6, 70-79, 1998.

Dirck van Bakkum (2001) [Overgangen en innerlijke conflicten bij adolescenten: een klinisch antropologische aanvulling op psychotherapeutische praktijk](#), Tijdschrift voor Kinder en Jeugdpsychotherapie, juni 2001.

Dirck van Bakkum, van, & Th. Bernet (2002). [Op zoek naar het juiste spoor. Een GGZ-jeugdafdeling op weg naar cultuursensitieve hulpverlening](#). GGZ Nederland. (klik [hier](#) voor recensie)

Dirck van Bakkum Kitlyn Tjin A Djie, Glenn Helberg & Irene Zwaan (2010) [Rituelen & Beschermjassen: co-creëren van transitionele ruimtes](#), in: Handboek Culturele psychiatrie en psychotherapie, Joop de Jong & Sjoerd Colijn (red.) de Tijdstroom, Utrecht.

William Bridges (2005/2015) (boek) [Managen van transities: Hoe je medewerkers echt meekrijgt in verandering](#), uitgeverij Thema. (klik [hier](#) voor recensie)

Anna de Voogt, M. Arends, S. Boon, H. Don, N. Jessurun (1989) [Feminisme en systeembenadering: heksenwerk](#).

Fariba Rhmaty, (2011) (boek) [Traumaverwerking met vluchtelingen, een transculturele systeembenadering](#). Van Gorcum, Assen. (vooral hoofdstuk 5)

Kitlyn Tjin A Djie en Irene Zwaan (2010) (boek) [Managen van diversiteit op de werkvloer](#), Assen: Van Gorcum. (vooral hoofdstuk 4)

Kitlyn Tjin A Djie en Irene Zwaan (2015) (boek) [Beschermjassen op school: Aandacht voor verschil in het onderwijs](#), Van Gorcum, Assen. (klik hier voor recensie)

Voor ultieme digitale transitionele ruimtes luister en geniet: [Playing for Change](#)